

dr. sc. Vladimir Krušić

UMJETNIČKI ODGOJ – ŠTO JE TO I ČEMU SLUŽI?

(Izlaganje na 1. Međunarodnom znanstvenom i umjetničkom simpoziju o pedagogiji u umjetnosti održanom u Osijeku 17. i 18. listopada 2014. objavljeno u Zborniku radova simpozija Umjetnik kao pedagog pred izazovima suvremenog odgoja i obrazovanja. 2016. Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera. Osijek.)

Sažetak: U članku se iznose suvremeni prijepori oko shvaćanja socijalne, kulturne i pedagoške funkcije umjetnosti koji se odvijaju kako u najširim svjetskim razmjerima tako i unutar okvira specifičnih sociokulturnih okružja i/ili nacionalnih kulturnih i odgojno-obrazovnih politika i sustava. Danas ovi prijepori posebno dolaze do izražaja oko određenja edukativnih umjetničkih praksi, objedinjenih nazivom umjetnički odgoj, i njihovih funkcija i učinaka. Intenzitet današnjih prijepora izraz je stanja u kojem nije samo spomenuti visoki status ovih vrijednosti bitno doveden u pitanje, nego i sam opstanak raznih umjetnosti kao društvenih i kulturnih djelatnosti postaje upitan. Autor se zalaže za jači i odgovorniji zajednički angažman stručnih te profesionalnih umjetničkih i pedagoških zajednica u zagovaranju umjetničkih aktivnosti i sadržaja kao temeljnih sastavnica humanističkog odgoja.

Ključne riječi: umjetnost, umjetnički odgoj, odgoj za i putem umjetnosti, umjetnička pedagogija

Sve su brojniji primjeri danas u svijetu koji ukazuju na to da se uvriježena i često samorazumljiva shvaćanja umjetnosti i njezinih socijalnih, kulturalnih, pa dakle i odgojno-obrazovnih funkcija polako ali pouzdano dovode u pitanje, da se primjerice mijenja sama vrijednosna matrica koja je umjetnost kao specifično područje ljudske prakse i iskustva visoko smještala na ljestvici humanističkih vrijednosti. Na teorijskoj razini, o ovom trendu javlja se sve veći broj članaka i knjiga, od kojih je možda najpoznatija rasprava Marthe Nussbaum *Ne profitu*, zagovarački „manifest“, kako ga sama naziva, podnaslovljen *Zašto demokracija treba humanistiku*, u kojem autorica na samom početku ustvrđuje: „Nalazimo se usred krize ogromnih razmjera i ozbiljnoga globalnog značaja. (...) Mislim na krizu koja se uglavnom nezamijećeno razvija, poput zloćudne bolesti raka... Ako se taj trend nastavi, nacije diljem svijeta uskoro će stvarati generacije korisnih strojeva umjesto potpunih građana koji mogu misliti za sebe (...) Viđene od onih koji kroje politiku kao beskorisne drangulije u vrijeme kada države moraju odstraniti sve beskorisne stvari kako bi ostale konkurentne na globalnom tržištu, humanistika i umjetnosti ubrzano gube svoje mjesto u kurikulumima, a također i u umovima i srcima roditelja i djece. Doista, ono što bismo mogli nazvati humanističkim aspektima prirodnih i društvenih znanosti – a to su imaginativni, stvaralački aspekt te aspekt strogoga kritičkog mišljenja – biva također poljuljano jer države radije teže kratkoročnoj dobiti kultivirajući korisne i široko primjenjive vještine prikladne stvaranju profita.“ (Nussbaum, M., 2012, 17-18) Nussbaum svoje uvodne tvrdnje u nastavku izlaganja potkrepljuje nizom primjera uzetih iz odgojno-obrazovnih modela i sustava s raznih strana svijeta, prije svega iz Sjedinjenih Američkih Država, Indije i Velike Britanije.

Dakako da posljedica ovakvih kretanja ne može biti pošteđen ni umjetnički odgoj, opće ime pedagoškoga područja pod kojim se podrazumijevaju razna shvaćanja i prakse koje za svoj

zajednički nazivnik imaju umjetničke aktivnosti i sadržaje što se odvijaju i koriste u odgojno-obrazovnom kontekstu. Njihov čvrsti status i neupitna funkcija u mnogim je odgojno-obrazovnim sustavima ugrožena, čak i u onim najrazvijenijima. Danas umjetnička odgojno-obrazovna područja u nizu zemalja bivaju sužavana, umjetničkim predmetima smanjuje se satnica, kreativne slobodne aktivnosti izbacuju se iz školskih kurikuluma ili se na pojedinim sveučilištima destimulira studij umjetničke pedagogije smanjivanjem vrijednosti obrazovnih bodova. I na najvišoj svjetskoj razini, u okviru UNESCO-a,¹ reduciraju se programi vezani uz umjetnički odgoj.² To su naznake današnje situacije koja je nažalost bitno drukčija od one prije dvadesetak godina kad su shvaćanja i koncepti suvremene umjetničke pedagogije počeli dolaziti i u ovaj dio Europe i kada smo ta svjetska iskustva optimistički doživljavali kao uzore i modele koje možemo preuzimati i ugrađivati u vlastite nacionalne odgojno-obrazovne sustave.³

Čini se da smo i u Hrvatskoj posljednjih godina postali svjesniji kako se ova kretanja i mijene ne odvijaju samo u sferama duha i filozofsko-estetičkih rasprava, već da se prije svega očituju u područjima slabije javne vidljivosti i otpornosti na idejne i ideološke potrese i udare, kao što su, primjerice, upravo umjetnički sadržaji i djelatnosti unutar odgojno-obrazovnoga sustava. (U tom pogledu čini mi se da i ovaj skup dolazi kao aktivna reakcija na zloćudne signale koji umjetničkim profesijama i djelatnostima, a među njima i onim umjetničko-pedagoškima, u aktualnom stanju trajne opće financijske, gospodarske, socijalne i duhovno-etičke krize ne obećavaju nikakvu bolju budućnost.) Upravo u kontekstu ovih kretanja želio bih ponešto reći o umjetničkom odgoju,⁴ o razvoju njegovih shvaćanja te o problemima odnosno „izazovima“, kako ih se eufemistički naziva, s kojima se jednako praktičari kao i teoretičari umjetničkoga odgoja danas susreću kako na globalnim tako i na lokalnim razinama. No prije nego što se pozabavim problemima potrebno je razjasniti o čemu raspravljamo. Naime, *umjetnički odgoj*, baš kao ni *umjetničko obrazovanje* ili *umjetnička pedagogija*, nije jednoznačan pojam, jer se, kao što znamo, ne dâ svesti tek na jednu djelatnost, struku ili disciplinu. Naziv *umjetnički odgoj* koristi se danas kao krovna, skupna i objedinjujuća oznaka za fenomene, prakse i koncepte koji dakako svi imaju veze s umjetnošću i odgojem odnosno obrazovanjem, no koji su međusobno različiti ne samo po vrstama djelatnosti i izraza, nego i po funkcijama i ciljevima te konačno po oblicima svoga društvenoga institucionaliziranja. Ne ulazeći zasad u neku podrobniju stručnu raspravu o posebnostima i eventualnim pristranostima njegovih različitih tumačenja možemo reći da se danas u svijetu u načelnim shvaćanjima umjetničkoga odgoja općenito prihvaća da su njime obuhvaćena dva

¹ Agencija za obrazovanje, znanost i kulturu Ujedinjenih naroda (United Nations Education, Science and Culture Agency)

² To se doduše ne događa iz kulturoloških vrijednosnih razloga, nego iz financijskih, budući da su Sjedinjene Američke Države, kao najveći financijer UN, prestale financirati UNESCO nakon prihvaćanja Palestine kao promatračke članice UN.

³ Ovdje je zapravo riječ o „valu“ pobuđenog oduševljenja za razne oblike umjetničke pedagogije koji se među hrvatskim učiteljima, pedagozima i edukatorima pojavio neposredno nakon posljednjega rata na ovim prostorima. Inače, umjetnički odgoj i njegova shvaćanja u Hrvatskoj imaju svoju vrlo zanimljivu i dugovječnu povijest, koju možemo pratiti od samih početaka stvaranja moderne hrvatske pedagogije.

⁴ U duhu aktualne hrvatske pedagoške terminologije valjalo bi koristiti puni naziv fenomena kojim se bavim, a to je *umjetnički odgoj i obrazovanje*. No zbog tečnosti izlaganja, kao i zbog međunarodnoga konteksta rasprava o tome na koji će se moje izlaganje naslanjati, koristit ću sažetiji naziv koji će u pravilu podrazumijevati i sadržaje *obrazovanja*. Valja osim toga primijetiti da u međunarodnim raspravama o umjetničkom odgoju dominiraju engleski jezik i terminologija, koja pak ne pravi razliku između odgoja i obrazovanja, već za jedno i drugo ima naziv *education*.

uzajamno bliska i povezana, no ipak posebna usmjerenja: *odgoj/obrazovanje za umjetnost(i) i odgoj/obrazovanje putem umjetnosti*.⁵

Prvo usmjerenje dominira u onim oblicima i konceptima odgoja i obrazovanja (školskim i izvanškolskim, formalnim i neformalnim) u kojima poznavanje i ovladavanje različitim vrstama umjetničkoga izraza i oblikovanja, tj. različiti umjetnički jezici i mediji, predstavljaju sadržaj i cilj odgojno-obrazovnog rada. Naglasak je ovdje na **odgoju i obrazovanju za razumijevanje, prihvaćanje te za bavljenje umjetnošću**. Najizrazitije uzorke ove orijentacije, npr. u nas, predstavljaju različiti oblici odgoja i obrazovanja (profesionalnih) umjetnika, umjetničke škole prije svega (likovne, glazbene, plesne i sl.) ali i razne vrste umjetničko-pedagoškoga rada u izvanškolskim ustanovama poput pučkih učilišta, kulturno-umjetničkih centara i društava te edukativnih programa profesionalnih kulturno-umjetničkih ustanova (kazališta, muzeja). Valja reći, osim toga, da većina teorijskih i metodičkih rasprava, kako u europskim zemljama tako i u Hrvatskoj, s ovim usmjerenjem poistovjećuje cijelo polje umjetničkoga odgoja.

Drugu sastavnicu, u suvremenim stručnim raspravama često manje razvidnu i rjeđe raščlanjivanu, čine oni oblici i koncepti odgoja/obrazovanja u kojima glavni cilj umjetničko-pedagoškoga rada nije prvenstveno upoznavanje, ovladavanje i prihvaćanje (receptija) različitih vrsta umjetničkoga izražavanja i oblikovanja, nego se umjetnički mediji i jezici upotrebljavaju za postizanje nekih drugih odgojno-obrazovnih ciljeva i učinaka – psihorazvojnih, socijalizacijskih, kulturoloških, etičkih i svjetonazorskih, kao i neposredno obrazovnih, npr. u nastavi pojedinih školskih predmeta. Ovo usmjerenje zapravo je svojevrsan pedagoško-didaktički pristup u kojem uporaba raznovrsnih umjetničkih medija, aktivnosti, postupaka i djela predstavlja **oblik iskustvenoga podučavanja i učenja najrazličitijih odgojno-obrazovnih sadržaja putem umjetničkih sadržaja i aktivnosti**.

Naznačavanjem, po mom uvjerenju neophodnim, razlika između ovih dvaju usmjerenja ne tvrdi se dakako da oblici *odgoja/obrazovanja za umjetnost* ne ostvaruju i neke druge, izvanumjetničke, odgojno-obrazovne funkcije i ciljeve, niti da *odgoj/obrazovanje putem umjetnosti* ne može ostvarivati i umjetničke odnosno estetske učinke. Upravo suprotno, cilj mi je ukazati na njihovu prirodnu povezanost i međusobnu upućenost, kao i na potrebu, u današnjim nezavidnim okolnostima izuzetno važnu i poželjnu, njihova uzajamnoga prepoznavanja te osnaživanja i zagovaranja. To je međutim, po mom sudu, moguće učiniti tek uvažavajući njihove specifičnosti koje se, kao što vidimo, očituju prije svega u različitim naglašavanjima nekih ciljeva i načina korištenja izražajnih medija i postupaka unutar cjelovito shvaćanoga umjetničkog odgoja kao kompleksnog odgojno-obrazovnog područja koje objedinjuje različite umjetničko-pedagoške prakse i ciljeve. Neprepoznavanje ili zanemarivanje spomenutih specifičnosti dovodi pak do, često uzajamnoga, nerazumijevanja funkcija obaju usmjerenja, kao i do krivoga procjenjivanja njihovih (očekivanih) učinaka.

Složenost i mnogostrukost odnosa i sveza između umjetnosti i odgoja/obrazovanja refleksi je, dakako, jednako složenih, slojevitih i mnogostrukih odnosa i sveza između umjetničkih aktivnosti i društva/svijeta u kojem se odvijaju, u kojem vrše neku funkciju i u kojem im se pripisuje nekakav

⁵ Sve tri odrednice prilagodbe su naziva skovanih u okvirima foruma i teorijskih rasprava (stručni skupovi, časopisi, literatura itd.) pretežito na engleskom jeziku kao globalnom – i globalizirajućem – jeziku suvremene znanosti. Za *umjetnički odgoj* kao obuhvatni pojam upotrebljava se, u pravilu, naziv **art(s) education**, a razlika između dvaju spomenutih usmjerenja iskazuje se spacijalnim prijedlozima, pa tako za *odgoj/obrazovanje za umjetnost* imamo *education/learning in the arts*, a za *odgoj/obrazovanje putem* (ili *pomoću*) *umjetnosti* imamo *education/learning through the arts*.

smisao i zadaća. Posljednjih nekoliko desetljeća ovi odnosi i sveze postaju u svjetskim razmjerima temom brojnih pozitivno orijentiranih stručnih rasprava, foruma, tumačenja i istraživanja, a ponegdje i ozbiljnih sporenja, ne samo teorijskih nego i vrlo praktičnih, institucionalnih, oko definiranja društvenih potreba i funkcija te, u krajnjoj crti, oko smisla i ciljeva kako umjetnosti tako i odgoja odnosno obrazovanja u današnjem svijetu. Intenzitet ovih događanja, koji je primjerice u području dramskoga odgoja i pedagogije tijekom posljednjih tridesetak godina bio naročito izražen, izazvao je širom svijeta snažan dojam da se radi o pedagoškom novumu i da je na djelu oblikovanje nove pedagoške paradigme koja umjetničke aktivnosti, metode i iskustva stavlja u središte i u temelje odgojno-obrazovnog procesa. To je dalo vjetar u krila i brojnim individualnim, skupnim te institucionalnim inicijativama koje su umjetničko-pedagoške prakse i teorijske elaboracije koje su ih podupirale nastojale širiti i usađivati u nacionalne i lokalne okvire i sustave. I u Hrvatskoj, naročito nakon Domovinskoga rata, dolazi do pojačane aktivnosti brojnih umjetničko-pedagoških djelatnosti, kako u tradicionalnim tako i u novim umjetničkim područjima. No aktivizam, usredotočen uglavnom na razvijanje umjetničko-pedagoških praksi, intenzivno je prisutan prije svega unutar pojedinih umjetničkih područja i pripadnih im podsustava (u umjetničko-pedagoškim udrugama i pojedinim ustanovama). Usuprot ovim kretanjima, vrh odgojno-obrazovnog sustava, npr. tadašnje Ministarstvo prosvjete kao mjesto oblikovanja odgojno-obrazovne politike, u prvom desetljeću postojanja samostalne Hrvatske ostaje nedirnuto ovim poticajima. Štoviše, odlukom tadašnje ministrice prosvjete satnica likovnog i glazbenog odgoja, uz književnost tada glavnih umjetničkih područja tradicionalno prisutnih u nastavnim planovima i programima, u osnovnim školama biva drastično reducirana, tj. prepolovljena (Vidi: Turković, V., 1999. i Kovačević, S., 2010). U sljedećem razdoblju, tj. u prvom desetljeću novoga milenija, Ministarstvo (koje se odsad naziva Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa) pokreće ili preuzima neke inicijative u području umjetničkog odgoja, uglavnom u sklopu obuhvatnijih sistemskih zahvata poput donošenja tzv. HNOS-a, tj. *Hrvatskog nacionalnog odgojnog standarda*, 2005. godine, ili NOK-a, *Nacionalnog okvirnog kurikulumu*, donesenoga 2010. godine, krovna dokumenta kojim je hrvatski odgojno-obrazovni sustav predškolskoga odgoja i obrazovanja te općega obveznog i srednjoškolskog obrazovanja trebalo uskladiti sa sličnim kurikulumima zemalja Europske unije. Zbivajući se manje-više u okvirima aktivnosti čije odvijanje, uza sve skokove i zastoje, promjene nositelja i izvršitelja, prekide i nove početke, mislim da ipak treba smatrati jedinstvenim procesom usmjerenim na donošenje važnih sistemskih rješenja, spomenute inicijative pridonijele su tome da se i u hrvatskoj pedagoškoj teoriji fenomeni i problemi umjetničkoga odgoja, njegove socijalne, kulturne i pedagoške funkcije te njegov vrijednosni status i ciljevi unutar odgojno-obrazovnoga sustava temeljitije osvijetle u okvirima i kontekstu drugih, prije svega europskih, iskustava. Prikazat ću u glavnim crtama tijek i razvoj ovih promišljanja, kao i njihov krajnji ishod, a to je poglavlje u *Nacionalnom okvirnom kurikulumu* iz 2010. naslovljeno *Umjetničko područje*, u čiji su opis, ciljeve i razradu po mom mišljenju unesene glavne spoznaje i iskustva nastala iz rasprava prethodnih godina.

Prve članke o umjetničkom odgoju relevantne za kasnije rasprave nalazimo u hrvatskoj pedagoškoj periodici druge polovice 1990-ih, a predstavljaju zapravo ozbiljnu reakciju, potkrijepljenu temeljitom stručnom argumentacijom, na već spomenuto drastično smanjivanje satnice glazbenog i likovnog odgoja, dvaju tada glavnih umjetničkih predmeta u općeobrazovnim školama. U članku prikladno naslovljenom *Umjetničko obrazovanje* objavljenom 1997. u *Napretku*, Naima Balić detaljno opisuje postojeće vrste, ustanove i strukturu umjetničkoga obrazovanja u Hrvatskoj usredotočujući se prvenstveno na glazbeno i likovno obrazovanje, naime, na umjetnička područja tradicionalno čvrsto uklopljena u sve školske sustave koji su se u Hrvatskoj smjenjivali tijekom njezine moderne povijesti, tj. od sredine 19. stoljeća do danas. Opisujući osnovnu strukturu, opseg

i vrste umjetničkoga obrazovanja autorica ističe neke opće odnosno temeljne odgojne, kulturne i socijalne ciljeve utvrđene kako dotadašnjom pedagoškom tradicijom tako i tada aktualnom praksom i stanjem umjetničkoga obrazovanja u Hrvatskoj. Tako npr. izlaže neka u hrvatskoj pedagogiji već odavno uvriježena načela i široko shvaćene ciljeve suvremenoga glazbenog i likovnog odgoja usmjerene na razvoj cjelovite ličnosti i svih kreativnih sposobnosti učenika.⁶ U zaključnom odjeljku autorica pojašnjava svoje vrijednosno polazište: „Polazimo od osnovne vrijednosne pretpostavke da umjetnost ima presudnu ulogu u razvitku pojedinca. Od rane dječje dobi pa nadalje obrazovanje za kreativnost i slobodno izražavanje utemeljuje ostale čovjekove mogućnosti.“ (Isto, 354) Nakon toga otvoreno iznosi kritiku tadašnjega statusa i tretmana umjetničkoga obrazovanja u cjelini odgojno-obrazovne politike te na kraju upućuje snažan zagovor umjetničkoga odgoja, koji u svojoj osnovnoj poruci i danas itekako vrijedi: „Kultura nije povlastica nego temeljno nasljedstvo koje je rezultat rada brojnih naraštaja i koje najviše određuje kakvo će društvo biti. Hrvatska prolazi kroz tranzicijsko razdoblje a njezina kultura, iako najbogatije i najraznorodnije područje njezina života i produktivnosti, u razmišljanjima političara ostaje na margini. Hoće li Hrvatska, kao i neke druge zemlje Europe, doživjeti dobru budućnost uvelike ovisi o njezinu stavu prema kulturi kao građevnom elementu znanja i ljudskog kapitala. Dobra budućnost podrazumijeva dobro obrazovanu naciju, sposobnu da prihvati kulturu kao sastavni dio ne samo svojeg prošlog nego sadašnjeg i budućeg postojanja.“ (Isto, 355)

U sljedećem članku koji ističem, autorica Vera Turković dvije godine kasnije također vrlo stručno i argumentirano elaborira što jest i kakvih sve vrsta kreativnosti ima, koje su njezine odgojne, psihorazvojne i sociokulturne vrijednosti, kao i korisnost za poslovni život i snalaženje u svijetu brzih promjena te, konačno, kako se može i zašto se treba poticati razvoj kreativnosti u školama. Članak je, dakako, kritički obojen u odnosu na tadašnje stanje i status poglavito likovnoga odgoja u hrvatskom školstvu, no autorica ne zagovara niti svodi umjetnički odgoj samo na likovnu kulturu, već načelno i programatski ističe da „1) obrazovni sadržaji iz kulture i umjetnosti moraju biti dostupni svoj djeci, a ne samo onoj koja ih biraju kao slobodne aktivnosti, i 2) obrazovanje o kulturnoj baštini treba ugraditi u kulturnu, kao i obrazovnu politiku Hrvatske“.⁷ (Turković, V., 1999, 364) U nastavku, oslanjajući se na britanskoga estetičara i povjesničara umjetnosti Herberta Reada i njegovo zalaganje „za postavljanje umjetnosti na ono mjesto u obrazovanju koje joj pripada i na kojemu je uvijek bila – u samo središte stvari (od osnovne škole pa nadalje)“, autorica uzore socijalno i kulturno naprednoga tretmana i statusa umjetničkoga obrazovanja, baš kao i većina drugih hrvatskih umjetničkih pedagoga u to vrijeme, vidi u odgojno-obrazovnim sustavima i politikama razvijenih europskih zemljama, pa na samom svršetku svoga članka upućuje poziv na nadoknadu toga našeg „civilizacijskog zaostatka“: „Ako je u Europi općeprihvaćeno mišljenje o odlučujućem značenju umjetničkog obrazovanja u općem obrazovanju djece i adolescenata da razvija njihov senzibilitet, otvara pogled na svijet i općenito proširuje kreativne sposobnosti, onda ni Hrvatska ne smije ići ispod ovih europskih standarda.“ (Isto, 365)

U sljedećem desetljeću rasprave o umjetničkom odgoju intenziviraju se otprilike u isto vrijeme s jačanjem procesa približavanja i pristupanja Hrvatske Europskoj uniji. Održano je nekoliko

⁶ Načela i shvaćanja umjetničkoga odgoja usmjerenoga na razvoj stvaralačkih i cjelovitih ličnosti razvijana su tijekom 1960-ih, 1970-ih i 1980-ih ponajviše u krugovima pedagoga i umjetnika različitih umjetničkih područja okupljenih oko časopisa „Umjetnost i dijete“.

⁷ Turković, V. (1999). *Obrazovanje za kreativnost putem umjetnosti*. Napredak, 140 (3)

konferencija i stručnih skupova koji su za svoju temu imali umjetnost i odgoj⁸ te mnoštvo drugih skupova upriličenih unutar pojedinih umjetničkih područja, o čemu međutim ne postoji zajednička evidencija. Objavljeno je i nekoliko zbornika, uglavnom sabranih radova sa stručnih savjetovanja, u kojima većina izlaganja obrađuje metodičke teme i priopćuje individualna iskustva i primjere odgojno-obrazovnog rada u pojedinim umjetničkim područjima. Samo se manji broj članaka, često uvodnici i predgovori, u zbornicima kao i u pedagoškoj periodici bavi umjetničkim odgojem kao jedinstvenim područjem, njegovim razumijevanjem i statusom u odgojno-obrazovnim sustavima te njegovim zagovaranjem kao društveno, kulturno i pedagoški vrijedne prakse.

U uredničkom uvodu zbornika radova⁹ s Međunarodne konferencije *Umjetnost i odgoj* održane 2004. na Učiteljskoj akademiji Sveučilišta u Zagrebu Iva Gruić konstatira: „Tema je stara, pristupi se, kako i priliči, uvijek i ponovno mijenjaju i preispituju. Međutim, usprkos skoro općem konsenzuzu oko važnosti ove teme, kao i njezinoj snažnoj prisutnosti u diskusijama o odgoju i obrazovanju posljednjih godina u svijetu, sustavnije problematiziranje događa se u našoj sredini rijetko. Zbog toga je i ova konferencija bila sličnija jednom novom 'otvaranju teme' u suvremenom kontekstu, nego ciljanom istraživanju odabranih pitanja vezanih za umjetnost u odgoju i/ili odgoj u umjetnosti.“ (Gruić, I. (2004). Uvod. *Metodika*, 2, 148) Osim „novoga“ otvaranja „stare“ teme novost konferencije sastojala se poglavito u tome što se većina izlaganja i radionica odnosila na pedagoške teme i pitanja vezana uz književnost te dramski/kazališni rad s djecom i mladeži, naime uz umjetnička područja dotada neobuhvaćena u onim kritičkim raspravama o statusu i ulozi umjetničkoga odgoja u hrvatskom školstvu.

Već otprije prisutna potreba zajedničkoga promicanja i zagovaranja umjetničkoga odgoja kao obuhvatnoga okvira mnogih i raznovrsnih umjetničko-pedagoških praksi u svjetskim je razmjerima dobila svoju konkretizaciju u prigodi prve UNESCO-ve Svjetske konferencije o umjetničkom odgoju održane u Lisabonu u ožujku 2006., kada tri krovne svjetske umjetničko-pedagoške organizacije – Međunarodna udruga za dramu/kazalište i odgoj (IDEA), Međunarodno društvo za obrazovanje putem umjetnost (InSEA) i Međunarodno društvo za glazbenu kulturu (ISME) – objavljuju *Zajedničku deklaraciju o udruživanju u Svjetski savez organizacija umjetničkoga odgoja* (WAAE). Spomenute organizacije, obznanjuju autori *Deklaracije*, ujedinile su se radi oblikovanja „zajedničke strategije“ kojom će odgovoriti na „kritični trenutak ljudske povijesti: društvenom fragmentiranju, vladajućoj globalnoj natjecateljskoj kulturi, endemskom urbanom i ekološkom nasilju te marginalizaciji ključnih odgojnih i kulturalnih jezika (socijalne) preobrazbe“ (*Zajednička deklaracija* (2007). Dramski odgoj 14-15, 15) *Deklaracija* je, logikom trenutka i prigode u kojoj je donešena, a to je Prva svjetska konferencija o umjetničkom odgoju, izrazito potvrdno sročena; naime, moguća oštrija kritička ocjena stanja i statusa umjetnosti i umjetničkoga odgoja u spomenutom „kritičnom trenutku ljudske povijesti“ zamijenjena je popisom aktivnosti, učinaka i ishoda koje udruge, članice novo ustanovljenoga Saveza, mogu ponuditi UNESCO-u kao krovnoj svjetskoj organizaciji za prosvjetu, znanost i kulturu. „Mi vjerujemo, ističu potpisnici, „da današnjim post-industrijskim društvima temeljenima na znanju trebaju građani pouzdanih fleksibilnih inteligencija, vješti kreativnoj verbalnoj i neverbalnoj komunikaciji, koji misle kritički i maštovito, imaju interkulturalno iskustvo i empatijski su posvećeni kulturnoj raznolikosti“. Temeljem takvih uvjerenja, ali i sa sviješću „da ne postoji posvuda politička i profesionalna volja da se umjetnost uvrsti u učinkovito

⁸ Međunarodna konferencija *Umjetnost i odgoj* održana 21. svibnja 2004. na Učiteljskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu; Savjetovanje *Umjetnički odgoj i obrazovanje u školskom kurikulumu* održano 2010. godine u okviru 7. dana osnovne škole Splitsko-dalmatinske županije.

⁹ Objavljen kao poseban broj časopisa *Metodika*, 2/2004.

'obrazovanje za sve', kao bitno sredstvo za učenje ljudskih prava, odgovornoga građanstva i inkluzivne demokracije", udruge-potpisnice *Deklaracije* ponudile su svjetskoj javnosti popis vlastitih mogućih doprinosa unaprjeđivanju i sustavnom razvitku pedagogija, didaktika i obrazovnih politika koje će, po njihovu mišljenju, odgovarati potrebama „današnjih post-industrijskih društava“. Tako, između ostaloga, njihova ponuda podrazumijeva „nacionalne, regionalne te svjetske forume koji raspravljaju i razvijaju inovativne odgojno-obrazovne teorije i prakse“, zatim „konceptualne i profesionalne strukture koje čuvaju materijalne i nematerijalne umjetničke kulture (naročito u zemljama u razvoju) ugrožene globalizacijom“ te „kritičko propitivanje odgojno-obrazovnih, socio-ekonomskih i kulturalnih učinaka umjetnosti“. U nastavku *Deklaracije* organizacije-potpisnice obvezuju se da će „zagovarati nove i primjerene odgojno-obrazovne paradigme, temeljene na suradnji a ne na natjecanju, koje ne samo prenose nego i preobražavaju kulturu kroz humanizirajuće jezike umjetnosti“ te da, kao „odgovor na akutne krize današnjice“, prihvaćaju „izazov da svoje izuzetne resurse stave na raspolaganje vladama i odgojno-obrazovnim zajednicama širom svijeta“. Na kraju, pozivaju UNESCO „da izvrši zadaće radi kojih je osnovan pridružujući im se u nastojanju da umjetnički odgoj postane središte programa održivoga ljudskog razvoja i društvene preobrazbe“.

Ova sažeto prikazana programska načela podrobno su potom razrađena u *Smjernicama za umjetnički odgoj*, službenom dokumentu lisabonske konferencije, te u tekstu *Seulski program: ciljevi umjetničkog odgoja*, glavnom dokumentu Druge svjetske konferencije o umjetničkom odgoju održane u Seulu 2010. godine. Oba dokumenta služila su narednih godina kao referentna osnova nizu akcija, foruma, stručnih skupova i nastojanja širom svijeta usmjerenih prema promicanju i legitimiranju umjetničkoga odgoja i odgoja putem umjetnosti kao važne sastavnice za, kako se u to vrijeme često retorički isticalo, „odgoj i obrazovanje za dvadeset prvo stoljeće“.

I u Hrvatskoj su daljnja nastojanja oko cjelovitoga shvaćanja i zagovaranja umjetničkoga odgoja počela uzimati u obzir spoznaje i opredjeljenja ovih i sličnih svjetskih foruma, a naročito su se pojačala i usredotočila oko izrade novoga *Nacionalnog okvirnog kurikulum*a i obrade *Umjetničkoga područja* kao jednoga od njegovih poglavlja. Posebnu inicijativnost pokazala je skupina stručnjaka s Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Splitu, okupljena u splitskom ogranku Hrvatskoga pedagoško-književnog zbora, koji izdaju dva zbornika posvećena temama umjetničkoga odgoja: *Djeca i mladež u svijetu umjetnosti*, objavljen 2009. godine, te *Umjetnički odgoj i obrazovanje u školskom kurikulumu*, izdan godinu dana kasnije. U prvoj knjizi, više programatski usmjerenom, većina se priloga uglavnom odnosila na prikaz pozitivnih odgojno-obrazovnih učinaka scenskoga (lutkarskoga), likovnoga, glazbenoga, plesnoga i literarnoga stvaralaštva djece i mladeži, a pedagoško-teorijski okvir objavljenim prilogima naznačila je u predgovoru urednica Ivon Hicela sljedećim riječima: „Bliski smo mišljenjima da estetska djelatnost prethodi svakoj koherentnoj intelektualnoj djelatnosti, da su osjetilno doživljavanje i imaginacija, osjećanje i mišljenje povezani i da se javljaju u međusobnom interaktivnom spiralnom odnosu – prvo izaziva drugo, a to opet transformira prvo, i tako dalje u kontinuiranoj progresiji. S tog motrišta težimo prilagoditi naš pedagoški nauk.“ (Hicela, I., 2009., 5)

U drugoj knjizi, pak, uz programatski intonirane priloge i primjere dobre prakse nalazimo i analitičke članke u kojima se ne izbjegava rasprava o problemima. Tako u Uvodu urednica konstatira da „škole danas kontinuirano ignoriraju umjetnost kao dio cjelokupnog kurikula čak i kad društvo ocjenjuje umjetnost jednim od najvećih postignuća. I u našem se osnovnoškolskom kurikulumu navodi da su ciljevi temeljnih umjetničkih područja (likovnoga i glazbenog), pored ostalih, usmjereni na kreativnost i razvoj cjelovite ličnosti (...). Međutim, postavljene ciljeve tih područja

ne prati odgovarajući obim sadržaja (tek jedan školski sat na tjedan iz svakog područja) niti konkretni nautci kako to artikulirati u precizne odgojno-obrazovne ciljeve.“ (Hicela, I., 2010., 7)

Najzanimljiviji prilog u zborniku predstavlja članak Stjepana Kovačevića naslovljen *Europska iskustva u izradi kurikula umjetničkog područja*, u kojemu autor detaljno i kritički analizira tadašnje stanje prakse te aktualna teorijsko-pedagoška promišljanja umjetničkoga odgoja i obrazovanja u Hrvatskoj unutar šireg međunarodnog konteksta uspoređujući hrvatske dosege i rješenja s tretmanom i statusom umjetničkoga odgoja i obrazovanja u drugim europskim zemljama. Glavnim okvirom i razlogom rasprave valja smatrati tada već uvelike uznapredovale aktivnosti na izradi novoga *Nacionalnog okvirnog kurikulum*a, čije neke osnovne pretpostavke, bolje reći njihov nedostatak, članak kritički propituje. Autor najprije priopćuje glavne rezultate nekoliko europskih istraživanja, a zatim donosi pregledan opis vrsta i shvaćanja umjetničkoga odgoja, kurikulskih ciljeva i raspoloživih satnica u europskim zemljama. Posebno ističe neke opće ciljeve umjetničkoga odgoja prihvaćene u većini europskih zemalja: „Najčešće su ti ciljevi usmjereni na razvoj umjetničkih znanja, vještina i stavova, na kritičko uvažavanje različitosti, kulturnu baštinu i vlastiti identitet, kulturne različitosti i kreativnost, rad s različitim umjetničkim formama i razmjenu umjetničkih iskustava.“ (Kovačević, S., 2010., 17) Uz ciljeve, koji kako vidimo nisu usmjereni samo na razvoj izrazito umjetničkih kompetencija, autor navodi i neke opće ishode koji se od umjetničkoga odgoja očekuju: „Sa stajališta formulacije odgojno-obrazovnih ishoda u većini europskih zemalja od umjetničkog odgoja i obrazovanja očekuje se: promicanje osobnih, društvenih i kulturnih kvaliteta te podizanja razine učeničkog samopouzdanja i samopoštovanja, individualizma i sklonosti timskom radu, multikulturalne tolerantnosti i participiranja u kulturi.“ (Isto, 17) U svjetlu ovakva panoramskog pregleda autor na kraju ocjenjuje i hrvatska nastojanja oko umjetničkoga odgoja. Prije svega pozdravlja sâm opredjeljenje za kurikulski pristup, tj. *usmjerenje na definiranje i ostvarivanje ishoda učenja* „koji se manifestiraju **umjetničkim i socijalno-kulturnim kompetencijama**“ (Isto, 22). [Istaknuo V. K.], pa zaključuje: „Uvidom u aktualni nastavni program umjetničkih predmeta u našoj osnovnoj školi može se zaključiti da ni Hrvatska u pogledu umjetničke intencije odgoja i obrazovanja ne zaostaje za Europom“. (Isto, 17) No autor zatim, predočavajući usporedno satnice glazbenoga i likovnoga odgoja u Hrvatskoj s onima u skandinavskim zemljama (Švedska, Norveška, Finska), na kraju pita „je li pedagoški, znanstveno-teorijski i uopće moralno pred umjetničko područje općega, obveznog školovanja postavljati europske standarde (ciljeve i učenička postignuća) uz istovremeno zanemarivanje uvjeta za njihovu neposrednu realizaciju?“ (Isto, 23)

S ovim pitanjem, koje valja shvatiti prvenstveno kao dilemu sustava, točnije onih koji promjene sustava pokreću i o njima odlučuju, suočio sam se i sâm kad sam 2009. pozvan da sudjelujem u radnoj skupini za obradu *Umjetničkoga područja* u NOK-u, još preciznije za obradu onog njegovog segmenta, odnosno polja, koje nikada ranije nije bilo samostalno opisano u nastavnim planovima i programima hrvatskih škola, a to je dramski izraz odnosno *dramska kultura i umjetnost*, kako je to polje u konačnici nazvano. Bez namjere da na bilo koji način ocjenjujem sâm proces pripreme, izrade i donošenja NOK-a, ovdje ću se usredotočiti na ono čime se moje izlaganje bavi – na shvaćanja umjetničkoga odgoja, njegove svrhe, ciljeva i ishoda, kako su upisani u ovaj, po mom sudu važan, i srećom još uvijek važeći dokument hrvatske odgojno-obrazovne politike.

Valja prije svega reći da se u NOK-u, u poglavlju *Umjetničko područje*, uopće ne govori o *umjetničkom odgoju i obrazovanju*, već se prikladno funkcijama i kontekstu kojemu je dokument namijenjen, a to je sustav predškolskoga odgoja te općega obveznog i srednjoškolskog obrazovanja, upotrebljava prije svega naziv *umjetničko odgojno-obrazovno područje* kao glavni, a zatim i drugi nazivi *umjetnost(i) u odgoju i obrazovanju* te *učenje i odgoj pomoću umjetnosti i za*

umjetnost kojima smo se služili u opisu i definiranju pojedinih svrha, ciljeva i funkcija. Kao jedan od autora izrade spomenutoga područja mogu reći da smo na taj način izbjegli bilo kakva pristrana tumačenja izvornoga termina, još točnije, omogućili smo da se u opisu područja te njegovih svrha, ciljeva i ishoda obje komponente umjetničkoga odgoja – *odgoj za umjetnost i odgoj putem umjetnosti* – ravnopravno spominju. Poglavlje *Umjetničko područje* započinje opisom u kojem se definiraju sve njegove sastavnice odnosno polja od kojih se sastoji, a to su Vizualne umjetnosti i dizajn, Glazbena kultura i umjetnost, Filmska i medijska kultura i umjetnost, Dramska kultura i umjetnost te Umjetnost pokreta i plesa. (Kao što vidimo, književnost se ovdje ne spominje; ostala je, naime, kao i dotad, dijelom *jezično-komunikacijskoga područja* i nastave hrvatskoga odnosno materinskog jezika.) Slijedi zatim popis ciljeva cijeloga područja i nastavlja se, u svom glavnom dijelu, naznačavanjem očekivanih odgojno-obrazovnih učeničkih ishoda u svakom polju i u svakom odgojno-obrazovnom ciklusu ponaosob. Opis *Umjetničkoga područja* započinje sljedećim isticanjem: „Svrha je umjetničkoga područja osposobiti učenike za razumijevanje umjetnosti i za aktivan odgovor na umjetnosti svojim sudjelovanjem, zatim za učenje različitih umjetničkih sadržaja i razumijevanje sebe i svijeta pomoću umjetničkih djela i medija te za izražavanje osjećaja, iskustava, ideja i stavova umjetničkim aktivnostima i stvaralaštvom.“ (NOK, 2010., 152) Ovako široko naznačena svrha dalje se u opisu razrađuje obuhvaćajući i ispreplićući obje spomenute komponente umjetničkoga odgoja: „Umjetnosti u odgoju i obrazovanju doprinose umnomu, osjetilnomu, osjećajnomu, društvenomu, tjelesnomu, duhovnomu i kreativnomu razvoju učenikâ, omogućuju povezivanje učeničkih individualnih znanja, spoznaja i iskustava s drugim odgojno-obrazovnim područjima te njihovo integriranje u šire društvene i kulturne vrijednosne sustave i svjetonazore. Umjetnička djela i stvaralačke aktivnosti doprinose oblikovanju identiteta učenikâ, jačanju njihova integriteta i samopoštovanja te stvaranju kulturne i ekološke svijesti. Odgoj i obrazovanje za umjetnost i pomoću umjetnosti stvara kreativne pojedince koji aktivno sudjeluju u oblikovanju kulture svoje neposredne i šire okoline.“ (Isto, 152-153) Najšire socijalno-kulturne svrhe naglašavaju se u sljedećem odlomku: „Odgoj pomoću umjetnosti i za umjetnost bitno pridonosi oblikovanju osobnih te društvenih i kulturnih uvjerenja i svjetonazora, stvaranju osobnoga i društvenoga, nacionalnoga i europskoga kulturnoga identiteta te stjecanju univerzalnih humanističkih vrijednota, poštivanju razlika među ljudima i kulturama, razvijanju empatije, suradnje, solidarnosti te osobne, društvene i kulturne odgovornosti.“ (Isto, 153) U popisu ciljeva i očekivanih ishoda u svakom izražajnom polju nastojalo se dosljedno pratiti ove načelne odrednice svrha *Umjetničkoga područja* kako su naznačene u uvodnom opisnom dijelu. Smatram stoga da s puno opravdanja mogu iznijeti uvjerenje koje, vjerujem, dijele i ostali sudionici izrade ovoga poglavlja, kako u glavnom nacionalnom kurikularnom dokumentu imamo vrlo kvalitetan i obuhvatno mišljen opis umjetničkoga odgojno-obrazovnog područja te njegovih svrha, ciljeva i očekivanih ishoda.

S druge strane, zadovoljstvo učinjenim nužno nas vraća ranijoj sistemskoj dilemi koja glasi: „Je li pedagoški, znanstveno-teorijski i uopće moralno pred umjetničko područje općega, obveznog školovanja postavljati europske standarde (...) uz istovremeno zanemarivanje uvjeta za njihovu neposrednu realizaciju?“ (Kovačević, S., 2010., 17) Štoviše, kako NOK, čini se, postaje ili bi mogao postati stvar definitivne prošlosti, i kako svjedočimo da novouvođeni odgojno-obrazovni programi mogu preko noći biti opozvani, odgođeni ili naprosto nezapočeti, spomenutu sistemsku dilemu, po mom mišljenju, ne treba ostaviti na savjesti i u odgovornosti sustava sve podatnijeg, kako vidimo, na političke mijene i smjene, i čija nedavno izražena „fleksibilnost“, tj. podložnost trenutnim sklonostima i procjenama onih koji njime upravljaju, počinje, po mom sudu, predstavljati njegovu novu paradigmatiku oznaku. Umjesto da je ostavimo kao mrlju na savjesti i kao novi „griješ struktura“, dilemu sustava valja pretvoriti u stručna, strukovna i metodička pitanja koja treba

otvoriti u svim umjetničkim odnosno umjetničko-pedagoškim područjima, pa se upitati: što je dosad učinjeno te što bi, tko bi i kako bi trebalo raditi i postupati da svrhe, ciljevi i ishodi *Umjetničkoga područja* i njegovih polja doista budu i ostvareni u odgojno-obrazovnom procesu i sustavu? Zagovaranje umjetničkoga odgoja jednako je važno kao i zagovaranje pojedinih umjetničkih vrsta, aktivnosti i ostvaraja i za svoj uspjeh traži podjednako sudjelovanje kako umjetničkih pedagoga tako i profesionalnih umjetnika i ustanova profesionalne umjetnosti. I obratno: zagovaranje profesionalnih umjetničkih područja i aktivnosti kao društveno i kulturno vrijednih i potrebnih bit će uspješno samo uz podršku onih koji u okvirima i ustanovama školskoga kao i izvanškolskoga umjetničko-pedagoškog rada djeci, mladeži i umjetničkim neprofesionalcima omogućuju aktivno intelektualno, emocionalno i estetsko sudjelovanje u umjetničkim sadržajima i aktivnostima, i to jednako ako te sadržaje i aktivnosti koriste za podučavanje same umjetnosti ili se njima služe za poduku nekih drugih, neumjetničkih, sadržaja i znanja.

Literatura:

Balić, N. (1997). *Umjetničko obrazovanje*. Napredak, 138 (3), 345-356.

Gruić, I. (2004). *Uvod*. Metodika, 2, 148.

Hicela, I. (2009). Predgovor. U: *Djeca i mladež u svijetu umjetnosti*. Split: Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu; Centar za interdisciplinarne studije; Hrvatski pedagoško-književni zbor – Ogranak Split, 5.

Hicela, I. (2010). Uvod. U: *Umjetnički odgoj i obrazovanje u školskom kurikulumu*. Split: Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu; Hrvatski pedagoško-književni zbor – Ogranak Split, 9-25.

Kovačević, S. (2010). *Europska iskustva u izradi kurikula umjetničkog područja*. U: *Umjetnički odgoj i obrazovanje u školskom kurikulumu*. Split: Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu; Hrvatski pedagoško-književni zbor – Ogranak Split, 9-25.

Nussbaum, M. (2012). *Ne profitu – Zašto demokracija treba humanistiku*. Zagreb: AGM.

Turković, V. (1999). *Obrazovanje za kreativnost putem umjetnosti*. Napredak, 140 (3), 356-367.

Zajednička deklaracija Međunarodne udruge za dramu/kazalište i odgoj (IDEA), Međunarodnog društva za odgoj kroz umjetnost (InSEA) i Međunarodnog društva za glazbeni odgoj (ISME). (2007). U: *Dramski odgoj*, 14-15, 15. <http://www.hcdo.hr/dokumenti/deklaracija-o-umjetnickom-odgoju-lisabon-2006/>

Summary: The article discusses the contemporary controversies about understanding the social, cultural and educational functions of art that are taking place both on the global level as well as within the framework of specific socio-cultural contexts and/or national cultural and educational policies and systems. Today, the controversies are especially intensive about the definitions of arts' based educational practices and their educational functions and outcomes. The intensity of present disputes is an expression of the condition in which not only the high status of these has been questioned, but also the very survival of a variety of art practices as socially and culturally stimulated and appreciated activities is being questioned.

The author advocates a stronger and more responsible joint involvement of both the professional art and the educational expert communities in advocating for art based activities and contents as fundamental components of humanistic education.